

بازخوانی مفهوم لذت معماری با رجوع به فضای آموزش معماری (نمونه موردی: لذت معماری در دانشکده هنر و معماری یزد (خانه رسولیان))

مه‌ری جعفرزاد^۱، محمدرضا نقصان محمدی^۲ *ID

^۱ دانشجوی دکتری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه یزد، یزد، ایران، Jafarzadeh.mehri86@gmail.com

^۲ (نویسنده مسؤل) دانشیار، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه یزد، یزد، ایران، mohammadi@yazd.ac.ir

چکیده

فرض بر این است که با ارتباط مؤثر دانشجوی با فضا و حضور کیفیت‌های معماری، شرایط برای یادگیری معماری از طریق تعامل با محیط فراهم می‌شود. شاخص‌ترین کیفیت محیطی، کیفیت زیبایی‌شناسی است. در برنامه آموزش معماری، فراگیر در نتیجه تقابل حسی با محیط در یک فرآیند ادراکی با تجربه‌ای زیبایی‌شناسانه آشنا می‌گردد که لذت زیبایی‌شناسی و لذت معماری را به همراه دارد. تحقیق حاضر به موضوع «لذت معماری» در محیط آموزش معماری می‌پردازد. از این لحاظ به یکی از موارد با اهمیت و بدیع در عرصه آموزش معماری نگاهی نو دارد. اما مسئله تحقیق عبارت است از اینکه اگر لذت را یکی از مشخصه‌های اصلی زیبایی‌شناسی معماری بدانیم، چه نمودی از آن را در فضاهای آموزش معماری، می‌توان مشاهده کرد؟ در راستای نیل به هدف و پاسخ‌گویی به مسئله تحقیق، مفهوم لذت معماری در دانشکده معماری یزد مورد بررسی قرار گرفت. این دانشکده در خانه رسولیان، متعلق به دوره قاجار، دائر گردیده است. این پژوهش در دو مرحله کتابخانه‌ای و میدانی انجام شده است. در گام نخست، بررسی متون مرتبط با ادبیات موضوع انجام پذیرفت تا دیدگاه کلی در مورد مفهوم «لذت معماری» به دست‌آید و با تلخیص مبانی نظری گردآوری شده به روش استدلال منطقی، ویژگی‌هایی برای بروز لذت معماری تبیین شد. در گام بعدی به واسطه مطالعات میدانی و ثبت شواهد تجربی گردآوری شده و رجوع به ادبیات موضوع، چگونگی بروز لذت معماری در دانشکده هنر و معماری یزد در قالب جداول بیان گردید. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که لذت معماری در این دانشکده که در خانه سنتی رسولیان واقع شده، در قالب لذت فیزیکی، لذت روان‌شناسی، لذت اجتماعی و لذت ایدئولوژیک نمود پیدا کرده است.

اهداف پژوهش:

۱. تبیین لذت معماری و جایگاه آن در آموزش معماری.
۲. بررسی وجود یا فقدان لذت معماری در محیط آموزش معماری.

سؤالات پژوهش:

۱. لذت معماری چیست و با کدام یک از مراتب لذت مرتبط است؟
۲. در خانه‌های سنتی که به دانشکده معماری تغییر کاربری داده‌اند، چه مؤلفه‌هایی از لذت معماری را می‌توان یافت؟

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری مه‌ری جعفرزاده با عنوان "پدیدارشناسی تلطیف در خانه‌های سنتی" است که به راهنمایی دکتر "محمدرضا نقصان محمدی" استاد راهنما در دانشگاه هنر و معماری یزد در دست انجام است.

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره ۵۵

دوره ۲۱

صفحه ۲۶۱ الی ۲۸۴

تاریخ ارسال مقاله: ۱۴۰۱/۱۱/۲۷

تاریخ داوری: ۱۴۰۲/۰۲/۱۰

تاریخ صدور پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۰۳

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۹/۰۱

کلمات کلیدی

لذت معماری،
زیبایی‌شناسی،
محیط آموزشی،
خانه سنتی.

ارجاع به این مقاله

جعفرزاد، مه‌ری و نقصان محمدی،
محمدرضا . (۱۴۰۳). بازخوانی مفهوم لذت
معماری با رجوع به فضای آموزش معماری
(نمونه موردی: لذت معماری در دانشکده
هنر و معماری یزد (خانه رسولیان)).
مطالعات هنر اسلامی، ۲۱(۵۵)، ۲۶۱-۲۸۴.

[dori.net/dor/20.1001.1.*
***** ***/](https://doi.org/10.22034/IAS.2023.397787.2204)

[dx.doi.org/10.22034/IAS
.2023.397787.2204](https://dx.doi.org/10.22034/IAS.2023.397787.2204)

مقدمه

به عقیده راجر اسکروتون^۱، معماری چیزی است که کل محیط را کنترل می‌کند و اثر آن در تجربه یک عمر دریافت می‌شود نه در یک مشاهده محدود. فضاهای آموزشی یکی از تأثیرگذارترین فضاها به‌شمار می‌روند؛ چراکه در روند پیشرفت و تکامل جوامع بشری نقشی سازنده و مؤثر دارند و فراگیران علاوه بر فرایند مناسب یادگیری، به محیط مناسبی نیاز دارند که بتوانند با آن تعامل داشته باشند (رحیمی‌مند و عباس‌پور، ۱۳۹۴: ۱۲۲). تحقیقات رابطه‌ی واضحی بین کیفیت فضای آموزشی، کالبد و آموزش را نشان می‌دهد. از این رو، بسیاری از موضوعات مرتبط با فضاهای آموزشی به‌صورت ویژه مورد بررسی پژوهشگران قرار گرفته‌اند.

در میان فضاهای آموزش عالی، بیشترین اهمیت را می‌توان برای فضای آموزش معماری قائل شد؛ چراکه در عین تأثیر بر رشد افراد، در تربیت طراحان آینده نیز مؤثر هستند. جنبه کالبدی محیط آموزشی معماری باید به‌گونه‌ای باشد که نه تنها عملکرد آموزش معماری در آن جای گیرد، بلکه دانشجو در مواجهه با کالبد، بتواند مفاهیم معماری را به‌صورت تجربی فراگیرد. بنیل ابودایه در ارتباط با آموزش معماری اظهار می‌دارد: آموزش طراحی باید در بردارنده تنوع روش‌ها باشد و آن انحصاری نیست، دانشجویان باید در معرض تجربیات متنوع آموزشی قرار گیرند (محمودی و ناری‌قمی، ۱۳۹۵: ۶۹). زیبایی وقتی حاصل می‌شود که حواس انسان نوعی زیبایی‌شناسی را درک کند (دبده، صدیق و رضوان‌پناه، ۱۴۰۱: ۱۲). مسئله زیبایی‌شناسی^۲، از مهم‌ترین مفاهیم مطرح در روند آموزش معماری است که بر روش آموزش تجربی آن تأکید شده است. مواجهه با لذت زیبایی‌شناسی^۳ و لذت معماری^۴ محیط آموزشی، می‌تواند برانگیزاننده حس زیبایی‌شناسی دانشجویان باشد.

مسئله اساسی که باید مورد توجه قرار گیرد این نکته است که کیفیت معماری فضای آموزشی، چگونه می‌تواند اهداف یادگیری جاری در فضا را تقویت کند؟ تأملی در حیطه روان‌شناسی تربیتی نشان می‌دهد نظریاتی در این حوزه وجود دارد که مشاهده عینی، مشارکت عملی یادگیرندگان یا به عبارتی، تجربه کردن و انجام دادن آن‌ها را بخش مهمی از فرایند یادگیری می‌داند (فرضیان و کرباس، ۱۳۹۳: ۸۸). مواجهه با مصادیق معماری نقش به‌سزایی در یادگیری و شکل‌گیری تجربه فعال دانشجویان معماری دارد (میرجانی و ندیمی، ۱۳۹۷: ۷). به‌نظر می‌رسد، دانشکده معماری مهم‌ترین مصداقی است که دانشجو بیشترین و نزدیک‌ترین ارتباط را با آن برقرار می‌کند و در مواجهه مستمر با آن، به‌صورت تجربی و حضوری می‌تواند درک درستی از مفاهیمی که فراگرفته دست آورد؛ بنابراین کیفیت محیط آموزشی معماری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و در امر معماری فضای آموزش معماری باید اهتمام ویژه‌ای مبذول گردد و واجد کیفیت‌ها، معانی و مفاهیم اصلی معماری باشد.

^۱ Roger Scruton

^۲ Aesthetics

^۳ Aesthetic pleasure

^۴ Architectural Pleasure

از جمله مهم‌ترین این مفاهیم که همواره مورد تأکید نظریه‌پردازان و صاحب‌نظران قرار گرفته و سرمنشأ مفاهیم دیگر به شمار می‌آید، مفهوم زیبایی^۵ و زیبایی‌شناسی است. زیبایی‌شناسی در معماری، یک شاخه فلسفی بسیار مهم است و تحلیل معماری به‌وسیله زیبایی‌شناسی دارای اهمیت فراوانی است (ایللیز و واگنر، ۲۰۰۹: ۸۹). اسکروتن بر لزوم آموزش زیبایی‌شناسی تأکید دارد و معتقد است که معماری مدرن آن را به انحراف کشانده است. شکست معماری مدرن ناشی از بدفهمی این آموزش و گرایش به طرد آموزه‌های راستین چشم و شهود، در مقابل آموزه‌های کاذب عقل است. البته پسند زیبایی‌شناختی هم مانند هر استعداد انسانی، ممکن است در سطح کودکانه و پرورش‌نیافته باقی بماند و برای به فعلیت رسیدن نیازمند انگیزش و آموزش است (اسکروتن و هاسپرس، ۱۳۹۳: ۴۵). مقوله زیبایی به‌خودی‌خود و به‌طور مستقیم قابل آموزش دادن نیست بلکه در آموزش معماری، زیبایی عاملی است که انسان به‌مرور زمان آن را درک می‌کند؛ بنابراین شایسته است فضای آموزش معماری قابلیت برانگیختن روح زیبایی‌شناسانه دانشجویان را دارا باشد. آموزش قواعد زیبایی‌شناسی به دانشجویان معماری آسان نیست؛ اما ضروری است. لذت زیبایی‌شناسی از مؤلفه‌های اصلی زیبایی‌شناسی است که عامل انگیزش حس زیبایی‌شناسی در کالبد محیط به‌شمار می‌آید و امروزه به‌دلیل سرعت فناوری و هجوم ناشی از آن کم‌تر مورد توجه قرار می‌گیرد. به‌نظر می‌رسد مواجه دانشجوی معماری با لذت زیبایی‌شناسی و لذت معماری می‌تواند روح زیبایی‌شناسی را در او هوشیار کند و به درک زیبایی‌شناسی بینجامد.

در تحقیق حاضر تلاش شده است از طریق تأمل در محیط آموزش معماری که تأثیر به‌سزایی در کیفیت آموزش معماری دارد و از طریق بسط نظریات پیرامون لذت، به شناخت لذت معماری و بررسی بروز آن در فضای آموزش معماری در دانشکده‌هایی که در خانه‌های سنتی دائر شده‌اند، پرداخته شود.

۱. مبانی نظری

لذت معماری مفهومی است که به‌دلیل ملموس نبودن، اغلب در پژوهش‌های معماری مورد غفلت واقع شده است. اکثر پژوهش‌های انجام شده در این حوزه را در سه دسته کلی می‌توان تقسیم‌بندی کرد. مطالعات دسته اول، لذت معماری را مختص طرح‌هایی می‌دانند که به‌منظور لذت و سرگرمی طراحی شده‌اند، در این دیدگاه، هدف معماری فراهم کردن محیطی برای تأمین نیاز لذت فیزیکی مخاطب است؛ مانند طراحی شهربازی، کافه‌ها، باغ‌ها و غیره. دسته دوم مربوط به مطالعاتی است که به لذت ناشی از امر معماری و اشتغال به حرفه معماری پرداخته‌اند و فعل معماری را ابزاری برای لذت‌بردن دانسته‌اند و دیدگاه سوم را می‌توان مطالعاتی دانست که لذت معماری را معادل خوشایندی حاصل از مواجهه مخاطب با فضای معماری مطلوب می‌دانند و به کنکاش در مصادیق معماری برای فهم زمینه‌های رسیدن به لذت در محیط مبادرت نموده‌اند. این رویکردها در جدول شماره ۱ قابل مشاهده است.

^۵ Beauty

جدول ۱. دسته‌بندی موضوعی بررسی پیشینه تحقیق و مطالعات انجام شده در حوزه لذت معماری (منبع نگارندگان)

منبع تحقیق	سال / محقق	رویکرد
Certain pleasures, ambiguous grounds: the etymology and evolution of the pleasure garden, Journal of Landscape Architecture	Lake Douglas/ ۲۰۱۳	معماری محیطی برای لذت و سرگرمی
The Architecture of Pleasure: British Amusement Parks	Josephine Kane / ۲۰۱۳	
Pleasure Paradises: International Clubs and Resorts (Architecture and Interior Design Library)	John P. Radulski / ۱۹۹۷	
Form Follows Fun: Modernism and Modernity in British Pleasure Architecture	Bruce Peter/ ۲۰۱۳	
معماری و انفصال	برنارد چومی/ ۱۴۰۱	لذت ناشی از فعل معماری
کتاب معماری شادمانی	آلن دو با تن/ ۱۳۹۷	لذت ناشی از مواجهه با معماری
Jon Jerde and the Architecture of Pleasure	Ann Bergren/ ۱۹۹۸	
Origins of Architectural Pleasure	Grant Hildebrand/ ۱۹۹۹	
The Pleasure of Architecture	Bernard Tschumi/ ۱۹۹۶	
Pleasure and Meaning in Islamic Art: Toward a Naturalist Framework	Barry Wood/ ۲۰۱۷	
Rethinking Decoration: Pleasure and Ideology in the Visual Arts	David Brett / ۲۰۰۶	

در بررسی منابع تحقیقاتی در حوزه لذت معماری، مشاهده می‌شود که بسیاری از این منابع به صورت روشن و همه‌جانبه به کلیت این موضوع نپرداخته‌اند، به‌عنوان مثال برنارد چومی^۶ در مقاله لذت معماری، به صورت نظری به تبیین ویژگی‌های لذت معماری پرداخته؛ اما از ذکر مصادیقی جهت روشن شدن مؤلفه‌های لذت در معماری خودداری نموده است. در مقابل گرنت هلدبران^۷ در کتاب ریشه‌های لذت معماری، تنها به بیان مصادیق لذت معماری بسنده کرده و مبانی نظری آن را بسط نداده است. ذکر این نکته ضروری است که بر خلاف حوزه معماری، در حوزه طراحی و به خصوص طراحی محصول، مطالعات و بررسی‌های نوینی در خصوص طراحی بر اساس لذت مخاطب در برخورد با محصول، انجام گرفته است. از جمله اصلی‌ترین عناوین این مطالعات، تحت عنوان کانسی، شناخته می‌شود.

^۶ Bernard Tschumi

^۷ Grant Hildebrand

همچنین پیشینه تحقیقاتی که در حوزه محیط آموزش معماری در ایران انجام شده است، مورد بررسی قرار گرفت. در این بررسی که خلاصه‌ای از آن در جدول شماره ۲ آورده شده است، مشاهده می‌شود که در بین این منابع، مقوله کیفیت محیط آموزش معماری کم‌تر مورد بحث و بررسی قرار گرفته و تاکنون به مسئله لذت معماری در فضای آموزش معماری پرداخته نشده است.

جدول ۲. بررسی پیشینه تحقیق و مطالعات انجام شده در حوزه بررسی محیط آموزش معماری در ایران

سال / محقق	منبع تحقیق	موضوع مورد بررسی
حمزه غلامعلی‌زاده، نغمه مخبری / ۱۳۹۳	ویژگی‌های مؤثر محیط فیزیکی آموزش معماری برای رشد استعدادها بالقوه دانشجویان معماری	تأثیر محیط فیزیکی در به فعلیت رسیدن استعداد دانشجویان معماری
فلورا فکورپیان، مهدی حمزه نژاد / ۱۳۹۷	ساختمان دانشکده معماری، زمینه پرورش خلاقیت دانشجویان معماری	روان‌شناسی محیط آموزش معماری
نسبیه بدری بنام، دکتر میر سعید موسوی / ۱۳۹۹	تبیین الگوی پایداری اجتماعی مکان، باهدف ارتقا کیفیت مکان در فضاهای آموزشی (نمونه موردی: دانشکده معماری دانشگاه هنر اسلامی تبریز)	پایداری اجتماعی فضای آموزشی
لیلا رحیمی، بهنام قاسم‌زاده / ۱۳۹۵	تبیین و ارزیابی مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت فضای دانشکده‌های معماری از دیدگاه دانشجویان مطالعه‌ای در دانشکده‌های معماری دانشگاه‌های تبریز، هنر اسلامی و آزاد تبریز	تأثیر مؤلفه‌های کیفی بر رضایت‌مندی دانشجویان معماری
حمید میرجانی، حمید ندیمی / ۱۳۹۷	الگوی تجربه فعال در آموزش معماری تدوین مدلی برای کسب دانش عملی طراحی از طریق رویکرد طراحانه به مصادیق معماری	تأثیر مصادیق در تجربه فعال دانشجویان معماری
رضا نقد بیشی / ۱۳۹۳	الگوی آموزش معماری بر اساس نظریه قابلیت‌های محیطی گیبسون	رابطه علوم رفتاری و محیط آموزش معماری
محمدپارسایی خصال، سید امیرحسین گرکانی / ۱۳۹۸	دیالکتیک معماری ایرانی - اسلامی با موضوع آموزش و فضاهای آموزشی	تبیین نسبت بین معماری و فضاهای آموزشی را در گذر زمان در چارچوب معماری ایرانی - اسلامی

۲. لذت معماری

در ابتدای قرن بیست و یکم، پاتریک جوردن^۸ اقدام به آنالیز نیازهای مصرف‌کنندگان و دسته‌بندی آنها، نمود. او نیازهای مصرف‌کنندگان را در سه دسته کلی عملکردی، کاربردی و لذت‌بخش تقسیم‌بندی کرد (Jordan، ۲۰۰۰، ۶). طراحی براساس نیازهای عملکردی و کارکردی در دوره مدرن موردتوجه قرار گرفت؛ اما امروزه صاحب‌نظران عقیده دارند، رویکرد طراحی براساس لذت، می‌تواند به ساخت محیط بهتر کمک کند.

اسکروتن عقیده دارد بدن در نسبت باانگیزه و محرک شکل گرفته است؛ اگرچه شکوه لذت را نمی‌توان همیشه تجربه کرد؛ اما وجود قدری لذت در زندگی ضروری به نظر می‌رسد. «اگر به فرهنگ امروزی توجه کنیم، جای تعجب باقی نمی‌ماند که چرا شهرهای ما مملو از معماری غیر لذت‌بخش شده است. تعامل اجتماعی و لذت‌های جمعی دیگر جایگاه گذشته خود در فرهنگ را ندارند. لذت و خوشی به‌صورت تاریخی از ویژگی‌های اجتماعی به‌شمار می‌رفتند، در قرن ۱۸ و ۱۹ میلادی باغ‌های دلپذیر^۹، باهدف خاص و منحصربه‌فرد فراهم کردن خوشایندی برای توده مردم ساخته شدند. اما امروزه تأمین لذت حالتی فردی پیدا کرده است. امروزه ما به‌دنبال درآمد سریع، پیمانکاران ارزان و بی‌سلیقه هستیم. ما به پذیرش فضاهایی با طراحی ضعیف عادت کرده‌ایم. راجر اسکروتن نظریه‌پرداز معاصر هنر در این باره می‌گوید: امیدوارم کمبود ویژگی‌های لذت‌بخش در محیط مصنوع، منجر به غیرقابل شناسایی شدن لذت معماری نشود، زیرا ما به‌ندرت با آن مواجه هستیم. من معتقدم همه ما می‌توانیم در ایجاد لذت بیشتر در معماری نقش داشته باشیم. باید بهتر به اطراف نگاه کنیم. می‌توانیم در جست‌وجوی فضاهای الهام‌بخش باشیم و مطالبه‌گری نسبت به لذت معماری را فراموش نکنیم. در طراحی باید از اشیاء سنتی استفاده کنیم که ریشه در کهن‌الگوهای ما دارند و مادام‌العمر آنها را زیبا می‌دانیم. باتوجه‌به این که لذت با دانش و درک افزایش می‌یابد، اجازه دهید همه بدانند ساختمان‌ها چگونه ساخته می‌شوند. آجر به آجر چگونه در کنار هم قرار می‌گیرند، چه کسی آجرها را ریخته و خاک از کجا آمده. بگذارید مردم دیوارهای در حال ساخت را تماشا کنند و لذت کامل را با حضور در فضا کسب نمایند» (اسکروتن ۱۳۹۳: ۴۶)

همان‌گونه که در حس زیبایی و حظ بصری، خوشایندبودن یکی از ارکان مهم تلقی می‌شود؛ در معماری هم این مقوله جایگاه برجسته‌ای دارد. جذاب و لذت‌بخش بودن، دلیلی است برای علاقه‌مندی و لذت‌بردن و معیار سلیقه و داوری است؛ اما روشن نیست که فارغ از وجه هنری و از باب کارکرد، داوری در باب لذت‌بخش بودن بنا یا شیء، به کیفیت خود آن بنا بازمی‌گردد یا به تأثیری که در ضمیر فرد ایجاد می‌شود؛ آیا لذت معماری به کیفیت ظاهری بنا مربوط است یا ادراک ذهن ما و یا این که چون دیگران آن را چنین می‌یابند؟ (اسکروتن ۱۳۹۳: ۲۱).

^۸ Patrick Jordan

^۹ Pleasure Garden

از نظر اسکروتن لذت هم حسی است و هم عقلی؛ او لذت حسی را با تجربه آنی و لذت عقلی را با تجربه همراه با فکر و تأمل توصیف می‌کند. او عقیده دارد لذت برای تجربه شدن به تفکر نیاز ندارد، مانند درک لذت ناشی از نشستن در کنار آتش که به تفکر نیازی ندارد، اما لذت‌هایی هستند که با عقل دریافت می‌شوند. مواجهه با یک بنا در مرتبه اول از ظاهر یا نمای آن صورت می‌پذیرد. در این حالت نظاره‌گر وجه ظاهری یا عینیت بنا را مشاهده می‌کند و فرم و ابعاد و رنگ همراه با چگونگی قرارگیری بنا در کنار دیگر بناها در سیمای شهر اولین تأثیر یا ادراک را در وی پدید می‌آورد. از سوی دیگر، مبنی بر ذهنیات در ضمیر فرد نقش می‌بندد. بدیهی است در این وضعیت ادراک حسی و معیارهای زیبایی‌شناختی نقش مهمی ایفا می‌کنند اما نمی‌توان از نظر دور داشت که کارکرد بنا و شیوه زندگی در آن نیز یکی از بنیادی‌ترین عوامل در لذت حاصل از بناست. بنابراین وجوه عینی یا ظاهری و کیفیت زندگی یا نسبت درون و برون یک بنا می‌تواند مبادی اولیه شکل‌گیری لذت یک بنا باشد. (بحتوی و نیک کار، ۱۳۹۴: ۱۴)؛ بنابراین به نظر می‌رسد دو دسته‌بندی عمده از لذت می‌توان در نظر گرفت: دسته اول لذت آنی که در مواجهه ابتدایی بنا حادث می‌شود و دسته دوم لذت مانا که حاصل سکونت و گذر زمان بنا است. بنابراین لذت معماری، لذتی حسی و عقلی است. یعنی هم با احساس مرتبط است و هم با عقل.

شکل ۱. سلسله‌مراتب چهارگانه لذت از دیدگاه تایگر (منبع نگارندگان)

تایگر، انسان‌شناس کانادایی لذت انسان در محیط را در چهار دسته لذت جسمانی، لذت اجتماعی، لذت روان‌شناختی و لذت ایدئولوژیک، طبقه‌بندی کرده است.

لذت جسمانی یا فیزیکی^{۱۰} از لمس کردن، بوکردن، شنیدن و چشیدن ناشی می‌شود. این نوع لذت با حواس پنج‌گانه بدن انسان و بازخورد مثبت اندام‌های حسی مرتبط است. مانند لذت بوی خاک، بوی بنزین و... محیط‌های امروزی در جهت انکار هرگونه لذت فیزیکی و یا حتی گونه‌های دیگر لذت، طراحی شده‌اند. چه اتفاقی رخ می‌دهد اگر ما در فضای طراحی از رایحه کاهگل یا چوب استفاده کنیم که به صورت ناخودآگاه، به لذت بویایی ما منجر می‌شوند و حس تعلق به فضا و اتمسفر خوب مکان را فراهم می‌کنند. به نظر می‌رسد، لذت فیزیکی بر خواسته از غنای حسی محیط باشد. غنای حسی، همان تنوع تجربیات حسی است که موجب ایجاد لذت در استفاده‌کننده می‌شود (ساناز حق‌شناس و محمودی و خانلو، ۱۳۹۹: ۶۲). درواقع، غنای حسی محیط با افزایش به‌کارگیری تمامی حواس انسان، باانگیزه

^{۱۰} Physio-Pleasure

ایجاد جذابیت و شمولیت برای تمامی اقشار، گروه‌های جنسی و سنی و همچنین افراد کم‌توان ادراکی همچون ناشنویان، نابینایان و معلولان ایجاد می‌شود که هدف نهایی آن غنای حواس در محیط است (آزاده شاه‌چراغی و علیرضا بندرآباد، ۱۳۹۴: ۱۷۳).

لذت اجتماعی^{۱۱}، لذت‌هایی هستند که ناشی از فعالیت اجتماعی، روابط با دیگران، افراد، گروه‌ها و کل جامعه و تعلق اجتماعی است. این نوع از لذت، توسط جنبه‌های خاصی از محیط (محصول) به وجود می‌آیند که تضمین‌کننده اجتماع خاص است و هویت متمایز یا تعاملات اجتماعی سودمند را برمی‌انگیزد. این بخش خاص نیازمند توجه ویژه است. محیط‌هایی که احساس تعلق ندارند، یا آن‌هایی که دلالت‌های ضمنی منفی نسبت به موقعیت فرد در اجتماع منتشر می‌کنند، متمایل به روابط اجتماعی منفی هستند. معماری به‌وسیله ماهیت و طبع خود می‌تواند جرم و جنایت را افزایش یا کاهش دهد. سطح پایین لذت اجتماعی، به‌وسیله فقدان تمرکز در طراحی و ارتباط ضعیف مکان با اجتماع شهری به وجود می‌آید که منجر به ارتباط ناقص و منفی مخاطب و محیط می‌شود.

لذت روان‌شناختی^{۱۲}، لذت‌هایی که ناشی از شناخت و فهمیدن و دانستن هستند. این لذت‌ها با عقل ما در ارتباط‌اند. لذت بردن از عقل و دانش و نظریه‌ها جزء این دسته محسوب می‌شوند. در واقع این لذت، از ما انسان خردمند می‌سازند. به‌طور قطع، لذت روان‌شناختی، بیش‌تر از آن محصولاتی است که برای کاربر امکان اداره و انجام امور پیچیده‌تر را فراهم می‌آورد. در فضای معماری، این لذت حاصل تعاملات عاطفی و رضایت‌بخش محیط است. در یک سطح‌شناختی، لذت روان‌شناختی از طریق مؤلفه‌هایی ایجاد می‌شود که به فهم ضمنی مکان و عملکردهای در دسترس، اجازه حضور می‌دهند. خانه علاوه‌بر این که به‌عنوان سرپناه مورد استفاده قرار می‌گیرد محیطی برای شکل‌گیری فعالیت‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و غیره، انسان‌ها به‌منظور تأمین نیازهای مادی و غیرمادی نیز هست. خانه پدیده‌ای است حاصل تقابل عوامل گوناگون که شرایط اجتماعی جامعه نیز در شکل‌دهی آن تأثیرگذار است (دبده، فرحی‌نیا، ۱۳۹۷: ۲). نشانه‌ها و مؤلفه‌های مکان، با ایجاد مدل‌های ذهنی و زیبایی که بر آن‌ها استوار است، نقش حیاتی در شناخت اتمسفر فضا ایفا می‌کنند و بیانگر نکات و کلیدهایی برای فهم ساختار کلی خانه هستند در نتیجه به سطح بالایی از لذت روان‌شناسی، اجازه ظهور می‌دهند.

یکی از مؤثرترین ویژگی‌های مکان که در ارتقای لذت روان‌شناختی افراد نقش دارد، فعالیت‌ها و تعاملات انسان - مکان است (Relph: ۱۹۹۲, ۵۸). در واقع این امر ریشه در نحوه تعامل افراد با مکان کالبدی و اجتماعی در قالب تعاملات شناختی، رفتاری، عاطفی و معنایی دارد که نتیجه آن دلپذیری مکان است؛ به‌این ترتیب که نوع فعالیت‌های موجود در مکان، سبب کسب معنا از مکان می‌گردد و کسب معنا، خود زمینه‌ساز دلپذیری مکان است (Altman&Low ۱۹۹۲: ۸۷).

^{۱۱} Social-Pleasure

^{۱۲} Psycho-Pleasure

لذت ایدئولوژیک^{۱۳}، با ارزش‌ها و ایدئولوژی‌های مردم پیوند می‌خورد. این نوع لذت، طیف وسیعی از زیبایی‌شناسی تا ارزش‌های اخلاقی را شامل می‌شود. سلیق، ارزش‌های اخلاقی، آرزوهای شخصی و تصور افراد از خودشان بر این نوع لذت تأثیرگذار است. قضاوت اخلاقی و زیبایی‌شناسی، مسئله‌ای فردی و شخصی است که از مؤلفه‌های عینی و ذهنی پیچیده‌ای تشکیل شده است که در موارد مختلف، متناسب با طبع مخاطبان یا پس‌زمینه زندگی آن‌ها، در قطب‌های مخالف یافت می‌شوند. در واقع لذت ایدئولوژیک، برآمده از روابط مثبت بین محیط (محصول) به‌عنوان فرم هنری و اثرات زیبایی‌شناسانه آن بر کاربر است. همچنین در مواردی ممکن است ناشی از ارزش‌های غیرجسمانی و معانی محیط (محصول) باشد (Jordan ۲۰۰: ۱۳). این لذت شخصی، با سه نوع لذت دیگر که ناشی از اشتراکات تاریخی و فرهنگی بودند، متفاوت است و همان‌طور که گفته شد ریشه در خصوصیات فردی مخاطبین فضا دارد؛ بدین‌گونه که آنچه برای عده‌ای به‌دلیل تداعی خاطرات خوش و مثبت، لذت ایدئولوژیک به همراه دارد، برای افراد دیگر لذت‌بخش نیست. به بیان دقیق‌تر، براساس ترکیب متفاوت مؤلفه‌های عینی (مرتبط با تاریخ و فرهنگ) و ذهنی (مرتبط با تحصیلات و مذهب) و ارزش‌های اخلاقی هر فرد، لذت ایدئولوژیک هر مخاطب، در زمان‌های مختلف، متفاوت است که رویکرد و تحلیل و پیش‌بینی این امر، بسیار دشوار و ظریف هست.

میزان دلپذیری مکان از فردی به فرد دیگر متفاوت است. افراد براساس ترجیحات آگاهانه‌ای که ناشی از خصوصیات و ویژگی‌های فردی آن‌ها است، مکان‌ها را انتخاب می‌کنند و از آن لذت می‌برند. فردیت فرد در جهت‌گیری اجتماعی و نحوه توسعه ارتباطات اجتماعی وی دارای اهمیت است. در هرم لذت چهارگانه تایگر، هرچه از لذت جسمانی به سمت لذت ایدئولوژیک می‌رویم، لذت از حالت عمومی خارج و شخصی‌تر می‌شود. به این معنی که پیشینه افراد در نتایج لذت‌بخشی و دلپذیری فضا تأثیر بیشتری می‌گذارد. به‌عنوان مثال، در مواقعی ممکن است افراد نظر یکسانی درباره لذت روان‌شناختی فضا نداشته باشند؛ اما این اختلاف‌نظر در مورد لذت ایدئولوژیک نمایان‌تر است. در عین حال، افراد ارزیابی نسبتاً یکسانی نسبت به لذت اجتماعی مکان دارند و در نهایت لذت جسمانی، به‌شرط نبود نقص دریافت‌کاربر، نتایج مشابهی در اکثر موارد در پی دارد. اما این که لذت معماری چگونه ایجاد می‌شود، در دهه‌های اخیر موضوع بحث معماران بسیاری بوده است. شناخته‌شده‌ترین این افراد «برنادچومی» و «گرانتهیلدبراند» هستند.

برنارد چومی معمار دیکانستراکشن که بیشتر به‌خاطر طراحی پارک دلاویلت پاریس به شهرت رسیده، اعتقاد دارد لذت معماری دارای دو لایه است. «لذت هندسه و نظم»^{۱۴} و «لذت فضا»^{۱۵}. او در یکی از نوشته‌هایش با عنوان «لذت معماری»، در «کتاب معماری چیست؟» اشاره می‌کند: هر طراح معماری که بخواهد لذت را در معماری تجربه کند منحنی به شمار می‌آید؛ وی معضل لذت را در تضاد بنیادی این عرصه دانشی، میان «معماری یک چیزی در ذهن» با

^{۱۳} Ideo-Pleasure^{۱۴} Geometry and Order pleasure^{۱۵} Space Pleasure

«معماری به‌سان مفهومی مادی شده» می‌پندارد و معماری را به‌سان یک رویداد حسی، متمرکز در حواس که در تجربه فضا ملموس می‌شود، تعریف می‌کند؛ برنارد چومی باور دارد، معماری زمانی لذت‌بخش است که گفتمان میان مفهوم و تجربه از جریان امیال فراتر رود، هنگامی که جنبشی اغواکننده وجود داشته باشد (چومی، ۱۴۰۱: ۸۰)

به عقیده برنارد چومی زمانی که انفصال بین فضاها (أبژه) و کاربری آن‌ها (رویدادها) تبدیل به یک مواجهه معمارانه شود، به‌ناچار رابطه‌ای تازه از لذت و سختی اتفاق می‌افتد؛ بنابراین برای تعریف حدود و ثغور لذت معماری ابتدا باید مفهوم سختی و خشونت معماری که در نقطه مقابل آن قرار دارد، تبیین شود. خشونت استعاره‌ای از تنش ناشی از رابطه میان افراد و فضاهای اطرافشان هست. ارتباط بین معماری و خشونت، شبیه ارتباط ناگسستنی میان نظم و بی‌نظمی است. منظور از به‌کاربردن کلمه خشونت، خشونتی که منجر به آسیب روحی و روانی و جسمی می‌شود، نیست. بلکه استعاره‌ای است از تنش ناشی از رابطه میان افراد و فضاهای اطرافشان. اگر معماری تسلیم خواسته‌های معمول (نیازهای پیش‌پافتاده) شود، در همان جا متوقف می‌شود. هر نوع استفاده از بنا به معنای دخالت بدن انسان در یک فضای مشخص است. از آنجایی که منطق اشیا و انسان وابسته به ارتباطشان با جهان اطراف است، لاجرم آن‌ها ناگزیرند که در یک مواجهه شدید روبروی هم بایستند. هرگونه ارتباطی میان یک ساختمان و کاربرش نوعی خشونت محسوب می‌شود. زمینه خشونت‌ها با توجه به نیروها متفاوت است. دورنمای ویژگی‌های فرهنگی صرفاً بر نحوه درک خشونت، تأثیرگذار است، اما ماهیت خشونت را تغییر نمی‌دهد. دو گونه از خشونت در معماری قابل رصد کردن است. خشونت فرمی که مربوط به تضاد میان آبژه‌ها است (اعوجاج‌ها، گسست‌ها، به‌هم‌فشرده‌گی‌ها، انفصال‌ها) و خشونت برنامه‌محور (شامل کاربردها، کنش‌ها، رویدادها و برنامه‌های زیان‌آور و مخرب). یک رابطه دوطرفه و جدائی‌ناپذیر میان کنش و فضا وجود دارد و دو نوع خشونت هم از این باب قابل تعریف است. اول، خشونت ناشی از دخالت انسان در نظم کنترل‌شده معماری که انسان با حضور خود در فضا به آن تحمیل می‌کند و خلوص ناشی از نظم معماری را مغشوش می‌کند که این خشونت دارای مدت‌زمان محدودی است. دوم خشونت نمادین و فیزیکی ساختمان نسبت به کاربرانش - تأکید بر حضور فیزیکی انسان در معماری است - و این نوع خشونت ساختمان کاملاً غیرعامدانه و در یک بستر تخیلی اتفاق می‌افتد و ناشی از اجبار برای کنارنهادن تصورات فضایی نسبت به فضا و از دست‌دادن هویت سوژه هست. خشونتی است که از طریق فضا رخ می‌دهد و موجب احساس آزرده‌گی در فضا می‌گردد (چومی، ۱۴۰۱: ۷۸)

معمار همیشه در رؤیای زدودن خشونت غیرقابل کنترل و هدایت بدن‌های مطیع در مسیرهای پیش‌بینی‌شده است. معماران باید بتوانند هر جنبش فردی و اجتماعی را به‌سان نوعی باله مکانیکی (کنترل شئون زندگی مردم از طریق معماری به‌مثابه اجرای مکانیکی قابل کنترل) با هدف رسیدن به صمیمیت فضایی، از طریق ایجاد ارتباط به‌هم‌پیوسته و محکم میان کنش و فضا، ایجاد یک نظم جدید در تقابل با بی‌نظمی موجود و ایجاد توازن میان تنش‌ها و تبدیل شدن آن‌ها به موضوع متداول، در بستر سیستم معماری حل کنند. ادغام نمودن مفهوم خشونت در مکانیسم معماری، در نهایت در قالب یک لذت جدید در معماری به نتیجه می‌رسد. خشونت معماری مانند هر فرم دیگری از خشونت، دربرگیرنده امکان تغییر و بازسازی است.

لذت از اصلی‌ترین مسائل مطرح در معماری است. تا آنجا که در تعاریف معماری هم از آن بهره برده شده است. اظهارات عمومی درباره معماری مثل «لذتِ هندسه و تبع آن لذتِ نظم یعنی لذتِ مفاهیم» مؤید این گفته هستند. در لغت‌نامه متودیک^{۱۶} در تعریف معماری آمده است: در میان همه هنرها، معماری به‌عنوان ثمره لذت و ضرورت، با انسان همکاری داشته تا بتواند به او کمک کند و دردهای زندگی را آسان نماید و خاطراتش را به نسل‌های آینده منتقل سازد (چومی، ۱۴۰۱: ۹۰). لذت فضا را نمی‌توان با کلمات نشان داد و یک چیز ناگفته است. تقریباً شکلی از تجربه مثل «حضورِ غایب»؛ روح بخشیدن به تفاوت‌هایی بین حفره و سطح، تقارن‌ها و عدم تقارن‌هایی با تأکید بر ویژگی‌های فضایی بدن من؛ راست و چپ، بالا و پایین. لذت فضا به ابعاد شاعرانه ناخودآگاه، به حد جنون تمایل دارد. نشانه‌های معماری به بهانه‌هایی برای دست‌کاری پیچیده و لذت‌بخش تبدیل می‌شوند. به‌گونه‌ای افراطی چنین دست‌کاری‌هایی به حس شاعرانگی، فارغ از واقعیت، به‌سوی یک لذت لطیف و منجمد در ذهن است. نه لذت فضا و نه لذت هندسه (به‌تنهایی) منجر به لذت معماری نمی‌شوند (چومی، ۱۴۰۱: ۸۸).

در بازنمایی‌های ذهنی معماری که ناگزیر هستند، تجربه حسی یک فضای واقعی از درک مفاهیم عقلانی جدا می‌شود. لذتِ غایی معماری، آن لحظه غیرمنتظره‌ای است که یک عمل افراطی معمارانه، هم اثری از عقل و منطق و هم تجربه بی‌درنگ فضا را آشکار می‌کند. لذت معماری زمانی فراهم می‌آید که معماری بتواند انتظارات فضایی یک فرد را برآورده سازد و ایده‌های معمارانه، کانسپت‌ها یا کهن‌الگوها را باهوش، ابتکار، استادانه و طنز، تجسم نماید. درعین حال لذت خاصی وجود دارد که از تضادها حاصل می‌شود؛ زمانی که لذت جسمی در برابر لذت نظم قرار می‌گیرد. چومی معتقد است که کارآمدی نمی‌تواند مشخصاً ضرورت و لازمه معماری باشد باین‌حال وی می‌پذیرد که سودمندی جزئی از ساختمان است. برخلاف ضرورت یک ساختمان صرف، تفکیک کردن معماری از تاریخ، تئوری و سایر سوابق معماری امکان‌پذیر نیست. این پیوندها بر لذت معماری می‌افزایند. به اعتقاد چومی لذت از فضا در نهایت به بوطیقای ضمیر ناخودآگاه تمایل دارد.

در مقابل، گرانت هیلدبراند، معمار، مورخ آمریکایی معتقد است: ما موضوعات ادراک حسی‌مان را در مقوله‌های منظم دسته‌بندی می‌کنیم و از این طریق لذت را دریافت می‌کنیم. تمرکز عمده او درباره لذت‌های ملموس و لذتی است که از زیبایی صوری منتج می‌شود. او در کتاب خود با عنوان ریشه‌های لذت در معماری^{۱۷} از مفاهیم و نظریه‌های داروینی ریشه‌ها و تکامل که توسط نظریه‌های اخیر بایوفیلیا^{۱۸} و تحقیقات فرارشته‌ای انسان به اثبات رسیده، استفاده کرده است و این‌گونه استدلال می‌کند که لذتی که ما در برخی فضاهای معماری تجربه می‌کنیم، مستقیماً با رفتارهای غریزی ما مرتبط هستند. میل به داشتن پناهگاهی که بتوان در آن چشم‌انداز وسیعی را مورد بررسی قرارداد، اشتیاق و شوروشوق برای اغواشدن (مبهوت شدن) که با لذت گاه‌وبی‌گاه ملایم می‌شود و نیاز به تضادهای ذهنی آرام‌بخش و

^{۱۶} Encyclopedie Methodique

^{۱۷} Orgins' of Architectural Pleasure

^{۱۸} biophilia

ملایم محرک برای کشف هم‌زمان پیچیدگی و نظم. توجه به برآیند این اصول برای ما روشن می‌سازد که چرا در برخی مکان‌ها و فضاهای خاص معماری، لذت را بیشتر تجربه می‌کنیم. هیلدبراند ادعا می‌کند که شوروشوق تاریخی ما برای برخی فضاهای معماری با ارزش‌گذاری ما از کیفیت آن فضاها، ارتباط مستقیم دارد. «اگر انتظارات و توقعات ذهنی ما از مکان برآورده شوند، مدل ذهنی‌مان تقویت می‌شود و نتیجه آن احساس لذت از فضا است.» (Hildebrand, ۱۹۹۹: ۹۵). هیلدبراند، اصل لذت را در چشم‌اندازی به سمت آب، پناهگاه و چشم‌انداز داخلی، کاوش، محیط اغواکننده، مخاطره، هماهنگی شناختی، تازگی محرک و پیچیدگی و نظم می‌داند.

۳. روش تحقیق

فرض بر این است که با ارتباط مؤثر دانشجو با فضا و حضور کیفیت‌های معماری در آن، شرایط برای یادگیری معماری از طریق تعامل با محیط فراهم می‌شود. محیط آموزش معماری را براساس فضای مورد استفاده می‌توان به دودسته کلی تقسیم کرد؛ دسته اول دانشکده‌هایی هستند که باهدف دانشکده معماری طراحی شده‌اند، مانند دانشکده هنرهای زیبا یا دانشکده معماری بهشتی و دسته دوم دانشکده‌هایی هستند که در ساختمان‌های تغییر کاربری داده شده دائر شده‌اند، مانند دانشکده هنر و معماری یزد، تبریز و اصفهان. موضوع تغییر کاربری بناهای تاریخی به دانشکده معماری و هنر در میان صاحب‌نظران همواره مورد بحث و اختلاف نظر بوده است. مخالفان عقیده دارند این بناها قابلیت لازم برای تبدیل به دانشکده معماری را دارا نیستند. از این‌رو هدف اصلی این مقاله، بازخوانی مفهوم لذت معماری به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار محیط آموزش معماری، در فضای آموزشی دسته دوم است. فضای آموزش معماری تاکنون از زاویه لذت معماری مورد سنجش پژوهشگران قرار نگرفته است. اما مسئله تحقیق عبارت است از این‌که اگر لذت را یکی از مشخصه‌های اصلی زیبایی‌شناسی معماری بدانیم، چه نمودی از آن را در فضاهای آموزش معماری دائر در خانه‌های سنتی، می‌توان مشاهده کرد؟ در راستای نیل به هدف و پاسخ‌گویی به مسئله تحقیق، مفهوم لذت معماری در خانه سنتی رسولیان که به دانشکده معماری یزد تغییر کاربری داده است، مورد بررسی قرار می‌گیرد. دانشکده هنر و معماری دانشگاه یزد در سال ۱۳۶۸ در خانه تاریخی رسولیان به‌عنوان اولین دانشکده هنر و معماری خارج از تهران آغاز به کار کرد و پس از ۲۷ سال، رشد کیفی و کمی چشمگیری را داشته به‌نحوی که یکی از معتبرترین مراکز تحصیلی هنر و معماری در سطح کشور محسوب می‌شود. خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)

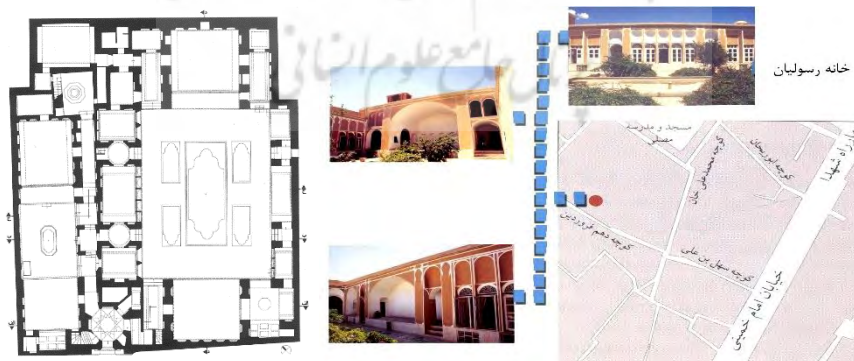
ساختار اصلی این پژوهش مبتنی بر روش تحقیق کیفی است. به‌منظور پاسخ‌گویی به سؤالات پژوهش، در گام نخست، مطالعات اسنادی و بررسی متون مرتبط با ادبیات موضوع انجام پذیرفت تا دیدگاه کلی در مورد مفهوم «لذت معماری» در طراحی فضای آموزشی به‌دست آید و با تلخیص مبانی نظری گردآوری شده به روش استدلال منطقی، ویژگی‌هایی برای بروز لذت معماری در قالب جداول و مدل‌های مفهومی و تحلیلی تبیین شد. در گام بعدی از میان دانشکده‌های معماری که در خانه‌های سنتی واقع شده‌اند، دانشکده هنر و معماری دانشگاه یزد که در خانه تاریخی

رسولیان دائر شده است، به دلیل قدمت آن انتخاب گردید و مفاهیم و مؤلفه‌های منتج از مبانی نظری، در این محیط مورد بررسی قرار گرفت. به‌واسطه مطالعات میدانی و ثبت شواهد تجربی گردآوری شده و رجوع به جداول و مدل‌های مفهومی ادبیات موضوع، چگونگی بروز لذت معماری در دانشکده هنر و معماری یزد (خانه رسولیان) تبیین گردید.

۴. دانشکده هنر و معماری دانشگاه یزد

دانشکده هنر و معماری دانشگاه یزد در سال ۱۳۶۸ در خانه تاریخی رسولیان، مربوط به دوره قاجار، به‌عنوان اولین دانشکده هنر و معماری خارج از تهران آغاز به کارکرد و پس از ۲۷ سال، رشد کیفی و کمی چشمگیری داشته به‌نحوی که یکی از معتبرترین مراکز تحصیلی هنر و معماری در سطح کشور محسوب می‌شود و جلوه‌ای از معماری سنتی و بومی یزد است. این دانشکده که ابتدا با یک‌خانه تاریخی کار خود را آغاز کرده بود، هم‌اکنون ۱۴ خانه تاریخی و مساحتی افزون بر یک هکتار را در قلب بافت تاریخی شهر یزد به خود اختصاص داده و موجب جریان‌سازنده و مثبت در شهر و بافت پیرامون خود بوده و هست.

این دانشکده در محله مصلاقی عقیق که یکی از محلات قدیمی شهر یزد است، قرار دارد؛ محله مصلی از جمله زیر محلات «برزن گودال مصلی» و از برزن‌های هفت‌گانه قدیمی شهر محسوب می‌شود و از نظر قدمت به دوران صفویه و قاجاریه منتسب است. این محله که امروزه در بخش مرکزی شهر و در حدفاصل مابین خیابان امام و قیام و در محدوده تاریخی کوی سهل ابن علی و گلچینان قرار دارد، درگذشته به دلیل هم‌جواری با بازار از محلات معتبر و اعیانی شهر به شمار می‌رفته است. البته لازم به ذکر است که در جوار این محله مجموعه‌های بارزش و صاحب‌نامی قرار دارند که بر اعتبار و ارزش کیفی آن می‌افزایند (۷۲: ۲۰۰۲، Mirjani). این دانشکده حدود ۷۰۰ دانشجو در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در رشته‌های معماری، نقاشی، شهرسازی، طراحی شهری، گرافیک و غیره دارد.

شکل ۲. دانشکده هنر و معماری دانشگاه یزد، خانه رسولیان، منبع سازمان میراث‌فرهنگی یزد.

۵. یافته‌ها

۵.۱. تحلیل نمودهای لذت در دانشکده معماری

دانشکده هنر و معماری یزد، دارای اصالت و هویت یک‌خانه سنتی هست و با وجود تغییر کاربری، در کالبد آن کم‌ترین دخل و تصرف اتفاق افتاده است. ضمن این‌که نمونه کاملی از یک‌خانه سنتی به لحاظ فضاها و روابط بین آن‌ها هست. این دانشکده دارای دو حیاط است. حیاط بزرگ، کانون بخش اصلی خانه و اندرونی را تشکیل می‌دهد و حیاط کوچک، در قسمت غربی خانه قرار دارد و بیرونی خانه را شامل می‌شود. در فضای معماری دانشکده هنر و معماری دانشگاه یزد، معمار در طرح خود از یک الگوی زیبا و اصیل که برگرفته از الگوی سنتی بناهای فلات مرکزی ایران است، استفاده نموده است (نقصان محمدی و میر وکیلی، ۱۳۹۱: ۴۸).

با استناد به داده‌های گردآوری‌شده این تحقیق در باب لذت معماری، در این بخش به بررسی لذت‌های چهارگانه تایگر در دانشکده هنر و معماری یزد (خانه رسولیان) می‌پردازیم. وجود شرایط و زمینه‌هایی خاص در این خانه سنتی، تحقق لذت جسمانی/ فیزیکی را مضاعف کرده است. به‌کارگیری تباين فضایی (پر و خالی، روشن و تاریک، توده و فضا) یکی از موارد به‌کاررفته برای ایجاد غنای بصری است و از بارزترین تلاش‌ها برای ایجاد تباين فضایی، ایوان هست. ایوان، فضای نیمه‌بازی است که چشم‌انداز مورد نیاز برای لذت در محیط را فراهم کرده است. همچنین کاهگل و خشت‌های گلی بیانگر مؤلفه‌ها و عناصر معماری سنتی و از مؤلفه‌های ایجاد غنای حسی در محیط هستند که در کف، دیوار و سقف مورد استفاده قرارگرفتن‌اند. معمار بنا، از رنگ گرم اندود کاهگل برای ایجاد پس‌زمینه تزئینات دیواری استفاده کرده است؛ بدین ترتیب که دیوار حیاط‌های داخلی را از بهترین خمیر سرخ‌فام پوشانیده و بر آن با خطوط برجسته گچی، نقش‌های هندسی انداخته است. رنگ کاهگل نور شدید و گاه زنده آفتاب را برای دانشجویان تلطیف نموده و در گرم‌ترین فصل سال برگشت اشعه خورشید و حرارت آن را از روی بام‌ها و یا دیوارهای کاهگلی به حداقل می‌رساند. استفاده از کاهگل، فراتر از یک هنر تزئینی، به جهت تحریک حواس فیزیکی (لامسه، بینایی، بویایی) و فراهم آوردن حس خوشی، تقویت‌کننده ارتباط بین دانشجو و دانشکده است.

بهره‌گیری از گیاهان معطر و بوی خاک بعد از بارش باران یا آب‌پاشی سبب به‌کارگیری منظر بویایی براساس حافظه ذهنی و تداعی ذهنی دانشجویان می‌شود. از اقدامات دیگر در جهت غنای حسی، ایجاد سکانس‌بندی و لایه‌های متنوع موسیقایی (آرام و بلند/ طبیعی و مصنوعی/ آوایی و غیر آوایی/ زیروم) در فضای دانشکده است. وجود دیوارهای بلند در اطراف خانه و قرارگیری اتاق‌ها و کلاس‌های درس، در درونی‌ترین بخش، دوری از صداهای مزاحم را به ارمغان می‌آورد. سکوت معمول این خانه سنتی، تأمین‌کننده خلوت فضایی دانشجویان است. ایجاد صداهای دلنشین با بهره‌گیری از صدای پرندگان، استفاده از صدای آب حوض وسط حیاط، صدای شاخ‌وبرگ درختان از دیگر نشانه‌های وجود غنای حس شنوایی است.

بهره‌گیری از مصالح با بافت متنوع، استفاده از مصالح به صورت خام و پرداخت نشده جهت درگیری حس لامسه با ایجاد تضادهایی چون (سبک و سنگین / سفت و نرم / متخلخل و منسجم) حس لامسه کاربر را به بهترین نحو درگیر کرده است. در این دانشکده، ارتباط با طبیعت به سه صورت اولیه (حضور درختان و گیاهان و آب در حیاط خانه)، ثانویه (به کار بردن مصالحی مثل خشت و نیز چوب تنه درختان در سقف، چارچوب‌ها و درب‌ها) و تجریدی (نمایش طبیعت با تعریفی انسانی با ساده کردن، تفکیک ویژگی‌ها و بعضاً هندسی کردن اشکال) برقرار است. درگیری خودآگاه و ناخودآگاه حواس با عناصر طبیعی به صورت مختلف شنیداری، دیداری، لمسی و بویایی از طریق سیلان نور خورشید، نسیم، اصوات مختلف صدای برخورد نسیم با شاخ برگ درختان، صدای حرکت آب در پای درختان و بوی گیاهان و... از طریق کاربرد وسیع و استمرار حضور متنوع با همراهی تحولات ناشی از زمان‌مندی طبیعت، ثمربخش وابستگی و درعین حال عدم کسالت و در نتیجه متضمن ایجاد لذت فیزیکی در محیط دانشکده بوده است.

شکل ۳. لذت جسمانی در دانشکده هنر و معماری یزد (خانه رسولیان) منبع نگارندگان.

در خصوص لذت اجتماعی، مواردی مانند عقب‌نشینی در قسمت ورودی و سکوه‌های کناری و در نتیجه تبدیل شدن جلوخان دانشکده به محلی برای گفتگو را می‌توان به عنوان مؤلفه‌های تقویت‌کننده لذت اجتماعی در محیط برشمرد. همه این عوامل، نشانگر اهمیت ارتباط با محله و جامعه برای دانشکده و درعین حال تعلق آن به کلیت جامعه، هست. لذت اجتماعی زمانی ظاهر می‌شود که تعاملات اجتماعی و تجربه، در محیط امن و آسوده اتفاق بیافتند و احترام به انسان به عنوان روح فضا تأمین گردد. از این طریق دانشکده جزئی از شهر محسوب می‌شود. بافت سنتی شهر یزد از طریق لذت اجتماعی نفس می‌کشد و زندگی می‌کند. در مکانی که تعاملات انسانی مانند تنفس طبیعی به حساب می‌آید، لذت اجتماعی از طریق این عناصر و احترام به جامعه، توسعه یافته است. برای تکامل زیبایی لذت اجتماعی، سیر تدریجی ورود به دانشکده و رابطه تدریجی با سایر دانشجویان، تأمین شده است. روندی که از نحوه برخورد با

غریبه‌هایی که از گذر عمومی عبور می‌کنند، آغاز می‌شود و با رهگذران و مراجعان خسته‌ای که بر روی سکوه‌های کنار ورودی استراحت می‌کنند و منتظر می‌مانند و سپس دانشجویانی که به داخل هشتی خانه راه می‌یابند، ادامه می‌یابد که این نمایانگر اعتقاد به عدم تجاوز به حقوق دیگران (اصل قلمرو) و بعد مردم‌واری (اصل سلسله‌مراتب) است.

محرمیت و حفظ حریم از مؤلفه‌های دیگر لذت اجتماعی در دانشکده هنر و معماری یزد است. مراد از محرمیت و حریم در این فضا، کالبد دادن به فضا به گونه‌ای است که دارای حریم از دو جنبه کالبدی و معنایی باشد. رعایت حریم همسایه در سایه‌اندازی و جلوگیری از سلب استفاده همسایگان از نور و هوا، کنترل دید، اشراف و حفظ محرمیت از دیگر موارد احترام دانشکده معماری به جامعه است. سایه خانه رسولیان به هیچ‌عنوان مزاحم نورگیری خانه‌های همسایه نبوده و حریم به‌درستی رعایت شده است.

شکل ۴. لذت اجتماعی در دانشکده هنر و معماری یزد (خانه رسولیان) منبع نگارندگان

هرآنچه که زمینه‌ساز شناخت و فهم محیط باشد، در دسته لذت‌های روان‌شناسی قرار می‌گیرد. در فضای دانشکده معماری، این لذت حاصل تعاملات عاطفی و رضایت‌بخش دانشجویان با محیط است. در یک سطح شناختی، در محیط، لذت روان‌شناختی از طریق مؤلفه‌هایی ایجاد می‌شود که به فهم ضمنی مکان و عملکردهای در دسترس، اجازه حضور می‌دهند. نشانه‌ها و مؤلفه‌های مکان، ابعاد و تناسبات محیط، فرم‌ها، سکانس‌های بصری، کهن‌الگوها و هر آنچه در فضا در قالب نشانه، نماد و شمایل ظاهر شده‌اند و به معنایی خاص دلالت دارند، از آنجاکه در شناخت و ادراک محیط تأثیرگذار هستند، لذت روان‌شناختی را به دنبال دارند. در خانه رسولیان هرآنچه نقش نشانه‌ای و

نمادین دارد و به شناخت محیط خانه و تکامل مدل‌های ذهنی مخاطب یاری می‌رساند، مانند طاق‌نماها، عناصر تزئینی، آینه‌کاری‌ها، گچ‌بری‌ها، پنجره‌های رنگی آرسی، برای دانشجویان لذت روان‌شناسی به همراه دارد و با ایجاد طرح‌واره‌های ذهنی و حس زیبایی‌شناسی، نقشی حیاتی در شناخت اتمسفر فضا ایفا می‌کند و بیانگر نکات و کلیدهایی برای فهم ساختار کلی خانه هستند و به سطح بالایی از لذت روان‌شناسی، اجازه ظهور می‌دهند.

شکل ۵. لذت روان‌شناختی در دانشکده هنر و معماری یزد (خانه رسولیان)، منبع نگارندگان

زمینه لازم برای رسیدن مخاطب به لذت ایدئولوژیک در این دانشکده از طریق وجوه زیبایی‌شناسانه فراهم شده است. عواملی چون نحوه تجربه بنا، شناخت معماری، تحصیلات و اندیشه که با اخلاقیات، باورهای دینی و نگاه‌های اجتماعی و سیاسی گره خورده‌اند، در شکل‌گیری لذت ایدئولوژیک هر فرد نقش اساسی دارند. ناگفته پیداست، عوامل متعدد دیگری هم بروز می‌کنند که ترجیحاتی خاص را به وجود می‌آورند. اما درک آن برای همگان، آسان نیست و دشواری‌های بسیاری دارد. این نوع لذت، طیف وسیعی از زیبایی‌شناسی تا ارزش‌های اخلاقی را شامل می‌شود همچنین در مواردی ممکن است ناشی از ارزش‌های غیر جسمانی و معانی محیط (محصول) باشد (Jordan, 2000). به عنوان مثال ممکن است فردی با طبع شهودی با دیدن حیاط در مرکز دانشگاه به یاد بهشت بیفتد؛ ولی در مقابل فردی با طبع حسنی تنها از لذت‌های حسنی آن بهره‌مند شود. اما به طور کلی دانشکده معماری یزد به دلیل برخورداری از مؤلفه‌ها، معانی و مفاهیم زیبایی‌شناختی و امر زیبا، زمینه را برای لذت ایدئولوژیک فراهم کرده است.

لذت ایدئولوژیک	بررسی لذت معماری در دانشکده هنر و معماری دانشگاه یزد
	<p>* پیوند با ارزش‌ها و ایدئولوژی، شامل طیف وسیعی از زیبایی‌شناسی تا ارزش‌های اخلاقی. بر اساس قضاوت اخلاقی و زیبایی‌شناسی برآمده از رویکرد مثبت بین محیط (محصول) به عنوان فرم هنری و اثرات زیبایی‌شناسانه آن بر کاربر در مواردی ناشی از ارزش‌های غیرجسمانی و معنای محیط</p>
	

شکل ۶. لذت ایدئولوژیک در دانشکده هنر و معماری یزد (خانه رسولیان) منبع نگارندگان.

در ادامه پژوهش، برای بررسی دانشکده هنر و معماری یزد از لحاظ لذت‌صوری، به بررسی موارد مطرح شده توسط هیلدبراند پرداختیم و در جدول شماره ۴ پس از بیان توضیحی مختصر در خصوص هر مؤلفه، مصادیقی از دانشکده در ارتباط با آن ذکر شده است.

جدول ۴. بررسی لذت‌صوری از دیدگاه هیلدبراند در دانشکده هنر و معماری یزد (خانه رسولیان)، منبع نگارندگان.

تصویر	نمونه در دانشکده هنر و معماری یزد	توضیح	مورد دلپذیری
	<ul style="list-style-type: none"> • لذت حاصل از وجود حوض در مرکز دانشکده هنر و معماری یزد، ناشی از این امر است. 	<p>اغلب اوقات، آب احساس آرامش را افزایش می‌دهد، مخصوصاً وقتی که آرام است یا به آرامی جریان دارد، همانند فواره‌ها و استخرها.</p>	<p>لذت چشم‌اندازی به سمت آب</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • دورنمای حاصل از راهروهایی که به سمت فضاهای پنجره‌دار دورتر باز می‌شوند. • طاقچه لب پنجره به‌سوی چشم‌انداز داخلی فضای بیرونی مجاور 	<p>وقتی یک فضا به میزان قابل توجهی رو به‌سوی فضای دیگری باز می‌شود، دورنمای وسعت یافته در حس چشم‌انداز داخلی سهیم خواهد بود. پناهگاه و چشم‌انداز داخلی به هم‌نشینی مقیاس‌های فضایی و شرایط نوری کاملاً متفاوت</p>	<p>لذت پناهگاه و چشم‌انداز داخلی</p>

		<p>بستگی دارند. پناهگاه داخلی به سقفی قابل لمس در نزدیکی بالای سر نیاز دارد.</p>	
	<p>در دانشکده معماری یزد، راهروها با فضاسازی و القا حرکت تدریجی از تاریکی به سمت روشنایی، لذت حاصل از کاوش را به دنبال دارند.</p> <p>مانند دالان حد واصل هشتی و حیاط که به تدریج با روشن شدن فضا و حرکت، نشانه‌های بیشتری از حیاط نمایان می‌شود.</p>	<p>"پنهان‌سازی" موضوع کلیدی در این مورد است. عناصر مهم منظره پیشرو از دید بلاواسطه پنهان می‌مانند. کاپلان اصطلاح «رمز و راز» را برای این ویژگی پیشنهاد می‌کند. رمز و راز وعده حضور اطلاعات جدید را می‌دهد. مشخصه مناظر پر رمز و راز، تداوم بین آنچه دیده می‌شود و آنچه پیش‌بینی می‌شود، است.</p>	<p>کاوش</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • طاق‌نماهای انتهای راهرویی که به حیاط منتهی می‌شود که در نتیجه وجود آن، هرچه به سمت حیاط پیش می‌رویم، سکانس متفاوتی از حیاط ظاهر می‌شود. • تاریکی و یا فضای نیمه‌روشن کلاس‌های درس 	<p>شاهد‌های اکتشافی، ما را به‌سوی نور ترغیب می‌کنند اغوا، منظره‌ای مملو از اطلاعات را آشکار می‌سازد، ارزش پناهگاه را با ارائه شواهدی در مورد آنچه در برابر آن محافظت می‌نمایند، تشدید می‌کنند.</p>	<p>محیط اغواکننده</p>
	<p>لذت حاصل از مخاطره در گودال باغچه نارنجستان، نزدیک یا دور شدن از کناره گودال باغچه، سکانس‌های بصری و حسی متفاوتی را ایجاد می‌کند. در مقابل مفهوم مخاطره نیز به نسبت کم و یا زیاد می‌شود.</p>	<p>یکی از این خطرات، خطر حرکت و موانع است که دائماً در یک محیط مشاهده می‌شود و مستقیماً برای تجربه معماری اهمیت دارند که می‌توان اصطلاح "مخاطره" را برای آنها به کاربرد. ابدأ شکی نیست که آنها وجود دارند - اما اجتناب از آنها در کنترل ما است</p>	<p>خطر همیشه قابل رؤیت: مخاطره</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • طاق‌نماهای تکرارشونده در نمای پنج‌دری، هفت‌دری از این قسم هستند. طاق‌نمای اصلی در بردارنده چندین طاق‌نمای کوچک با نسبت مشخص است. • در حیاط پیرنیا طاقچه‌های تکرارشونده، دیوارها، گچ‌بری‌های تکرارشونده، مقرنس‌ها و طاق‌ها 	<p>زمانی که تکرار تجربه قبلی محتمل به نظر می‌رسد، مغز خود را آماده می‌کند تا آن مجموعه را دوباره تجربه کند. اگر انتظارات تأیید شوند، الگوی موجود تقویت می‌شود و به احساس لذت منتهی می‌شود/ حساسیت به تکرار ویژگی‌های مشابه با ترتیبات مشابه/ پیش‌بینی مغز از تداوم سازملندهی تودرتو که به‌صورت سلسله‌مراتبی افزایش می‌یابد.</p>	<p>هماهنگی شناختی</p>
	<p>حرکت در فضای کاهگلی، ساده و بدون آرایه و نسبتاً یکنواخت کوچک و سپس ورود به خانه سنتی که فضای آن مملو از مؤلفه‌های تزئینی است، با به چالش</p>	<p>در واقع، "تازگی محرک" عام‌ترین تقویت‌کننده رفتار است که شناخته شده است. تصویر ذهنی آنها را با چالشی برای گنجاندن مطالب جدید در الگوی خود از جهان مواجه می‌کند</p>	<p>تازگی محرک</p>

	کشیدن ذهن مخاطب حس تازگی محرک را به ارمغان می‌آورد.		
	<ul style="list-style-type: none"> • سلسله مراتب فضایی در خانه‌های سنتی • نظم آرایه‌ها و تزئینات فضا و ریتم خاص آنها 	<p>نظم پیچیده به‌عنوان تابعی از حرکت</p> <p>نظم پیچیده به‌عنوان تابعی از حافظه</p> <p>نظم پیچیده محیط اطراف به توجهات ذهنی ذاتی ما پاداش می‌دهد.</p> <p>لذت بردن از نظم و پیچیدگی همچنان امری ذاتی است</p>	<p>«نظم» و «پیچیدگی»</p>

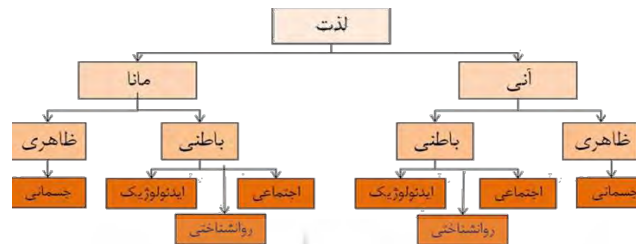
نتیجه‌گیری

آموزش معماری، متولی انتقال مفاهیم و معارفی است که به عمل معماری یا همان خلق اثر معماری یاری می‌رساند. معرفت تجربی سهم مهمی در شکل‌دهی به دانش معماری برعهده دارد. یکی از منابع این معرفت تجربی، رجوع به آثار و مصادیق موجود معماری است. از جمله مصادیقی که فراگیران معماری در طول دوران تحصیل خود بارها با آن مواجه هستند، دانشکده‌های معماری است. فضای مرتبط با فعالیت دانشجویان معماری باید شرایط مناسب و مطلوب برای رشد فیزیکی، ذهنی، عاطفی و اجتماعی آنان را فراهم سازد.

امروزه انتخاب بناهای قدیمی به‌خصوص خانه‌های سنتی به‌عنوان دانشکده هنر و معماری محل بحث بسیاری از صاحب‌نظران قرار گرفته و مخالفان و طرفداران خاص خود را دارد. اثبات وجود لذت معماری به‌عنوان اصلی‌ترین مؤلفه زیبایی‌شناسی که نقشی اساسی در آموزش معماری ایفا می‌کند، می‌تواند مزیتی برای یاری رساندن به تأیید صلاحیت این‌گونه فضای آموزش معماری باشد. اما ذکر این نکته نیز ضروری است که وجود لذت معماری و غنای زیبایی‌شناسانه محیط، تنها یکی از شروط لازم برای تضمین یادگیری است. هرچند محیط آموزش از غنای بالایی برخوردار باشد، عوامل بسیاری وجود دارد که در امر آموزش معماری باید مورد توجه قرار گیرند.

لذت معماری زمانی فراهم می‌آید که معماری بتواند انتظارات فضایی یک فرد را برآورده سازد و ایده‌های معمارانه، کانسپت‌ها یا کهن‌الگوها را باهوش و ابتکار خود تجسم نماید. توجه به لذت معماری در محیط آموزشی، می‌تواند این فعالیت را جذاب و هیجان‌انگیز سازد و اثرگذاری آن را بر مخاطبان خاص خود (دانشجویان معماری) بیشتر کند. مهارت معماران، با هدایت احساس لذت خود از شکل، به آن‌ها اجازه می‌دهد تا اشیاء مادی را به لحاظ سودمندی و زیبایی‌شناسی طراحی کنند و در پیشرفت زندگی آن‌ها در قلمروهای جسمی و روانی نقش داشته باشند پس کاوش دلالت‌های لذت معماری برای محیط، حائز اهمیت است.

از یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان نتیجه گرفت لذت معماری کیفیت خوشایند و دلنشینی است که باتوجه به خصوصیات فردی و سابقه ذهنی و البته مدت حضور وی در فضا، امکان پدیدارشدن لذت آنی (حسی) و یا لذت مانا (عقلی) فراهم می‌شود. (شکل شماره ۷) اگر فضا واجد مؤلفه‌های لذت معماری باشد، مخاطب متناسب با سابقه ذهنی خود، در مواجهه با مکان یا در مرحله لذت معماری محسوس و آنی (فیزیکی) متوقف می‌شود و یا به واسطه درنگ در فضا و تداعی مثبت، امکان رسیدن به لایه‌های بالاتر یعنی لذت معماری معقول، شامل لذت اجتماعی، لذت روان‌شناختی و لذت ایدئولوژیک، محیا می‌شود. (شکل شماره ۸)

شکل ۷. سلسله‌مراتب لذت، منبع نگارندگان.

شکل ۸. نمودار سلسله‌مراتب لذت در محیط، منبع نگارندگان

نتایج این پژوهش نمایانگر این است که فضای دانشکده هنر و معماری یزد به لحاظ وجود مؤلفه‌های لازم برای تحقق لذت معماری بسیار غنی است. لذت معماری در این فضا، از نوع حسی و عقلی بوده و در قالب چهار گونه لذت فیزیکی، لذت روان‌شناسی، لذت اجتماعی و لذت ایدئولوژیک قابلیت بروز و ظهور دارد. در خصوص لذت بصری، مصادیقی در جهت تأیید وجود تمام مؤلفه‌های موردنظر هیلدبراند شامل؛ اصل لذت در چشم‌انداز به سمت آب، پناهگاه و چشم‌انداز داخلی، کاوش، محیط اغواکننده، مخاطره، هماهنگی شناختی، تازگی محرک و پیچیدگی و نظم به فراوانی در تمامی سکانس‌های بصری دانشکده معماری قابل مشاهده و درک است. دانشجویان براساس گونه طبیعی خود از مراتب مختلف لذت معماری بهره‌مند می‌شوند؛ در نتیجه ادراک لذت معماری به زیبایی‌شناسی محیطی دست می‌یابند که در روند آموزش معماری آن‌ها بسیار مفید خواهد بود.

منابع و مآخذ:

کتاب‌ها

- اسکروتن، راجر و هاسپرس، جان. (۱۳۹۳). فلسفه هنر و زیبایی‌شناسی. یعقوب آژند. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- اسکروتن، راجر. (۱۳۹۳). زیبایی، فریده فرنود فر. تهران: مینوی خرد.
- چومی، برنارد. (۱۴۰۱). معماری و انفصال. ترجمه: حسام عشقی و مرتضی. تهران: فکر نو.
- دوباتن، آلن. (۱۳۹۷). معماری شادکامه. ترجمه: محمدرضا مردانیان. تهران: انتشارات تمدن ملی.
- دیویی، جان. (۱۳۹۱). هنر به منزله تجربه، مسعود علیا. تهران: ققنوس.
- ژیلسون، اتین. (۱۳۸۵). هستی در اندیشه فیلسوفان. ترجمه: سید حمید طالب‌زاده، محمدرضا شمشیری. تهران: نشر حکمت.
- شاه‌چراغی، آزاده و بندرآباد، علیرضا. (۱۴۰۱). محاط در محیط: کاربرد روان‌شناسی محیطی در معماری و شهرسازی. تهران: انتشارات فکر نو.
- شپرد، آن. (۱۳۸۸). مبانی فلسفه هنر. ترجمه: علی رامین. چاپ هفتم. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- ضمیران، محمد. (۱۳۷۷). جستارهایی پدیدارشناسانه پیرامون هنر و زیبایی. تهران: انتشارات کانون.
- عمرانیان، سیده نرجس. (۱۳۹۸). لذت و معنای زندگی: بررسی تطبیقی دیدگاه ارسطو. ابن‌سینا، بنتام. تهران: انتشارات مولی.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۷۰). اسلام و مقتضیات زمان. تهران: انتشارات صدرا.
- مهر محمدی، محمود. (۱۳۸۳). آموزش عمومی هنر: چیستی، چرایی و چگونگی. تهران: انتشارات مدرسه.

مقالات

- اکرمی، غلامرضا. (۱۳۸۳). «سنت و هنر معماری». نشریه صفا؛ دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی، دوره ۱۴، شماره ۱، ۱۴۳-۱۲۷.
- امینی، مهدی. (۱۳۹۵). «لذت زیبایی‌شناختی و تمایز آن از لذت زیستی: بررسی دیدگاه توماس آکویناس». نشریه پژوهش‌های فلسفی کلامی بهار، شماره ۶۷، ۱۴۲-۱۲۱.
- بختویی، رها؛ نیک‌کار، محمدرضا. (۱۳۹۴). «جایگاه زیبایی‌شناسی در فرایند آموزش معماری». کنفرانس بین‌المللی مهندسی و علوم.

حق شناس، ساناز؛ محمودی، مهناز و خانلو، نسیم. (۱۳۹۹). «طراحی ایستگاه‌های حمل‌ونقل ریلی شهر تهران مبتنی بر معماری حواس (مطالعه موردی: ایستگاه‌های مترو تجریش، میدان ولیعصر، فرودگاه مهرآباد)». مطالعات محیطی هفت حصار، سال نهم، شماره ۳۲، ۷۰-۶۱.

خادمی، عین‌الله؛ حاجی‌بابایی، حمیدرضا. (۱۳۹۲). «تبیین مفهوم لذت و اقسام آن از منظر غزالی». انسان پژوهی دینی، شماره (۲۸)، ۷۹-۹۸.

خادمی، عین‌الله. (۱۳۸۹). «جستاری درباره چیستی لذت از منظر ابن‌سینا». فلسفه و کلام اسلامی (مقالات و بررسی‌ها)، (۱)۴۳، ۵۰-۲۹.

دبده، محمد و فرح‌نیا، امیرحسین. (۱۳۹۷). «بررسی تأثیر تغییر کاربری بر معماری داخلی خانه تاریخی بهنام به فضای آموزشی (دانشکده معماری)». کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و مدیریت توسعه شهری در ایران، تهران.

دبده، محمد؛ صدیق، مرتضی و رضوان پناه، مجید. (۱۴۰۱). «نقد و بررسی کتاب «طراحی براساس ادراک و رفتار انسانی». از مجموعه آثار معمار دبده. معمار شهر، دوره اول، شماره ۴، ۱۱۷-۹۸.

دبده، محمد؛ صدیق، مرتضی و رضوان پناه، مجید. (۱۴۰۱). نقد و واکاوی کتاب «ماهیت هنر و تزئینات در معماری داخلی (طراحی و دکوراسیون)». از مجموعه آثار معمار دبده. ماهنامه پژوهش در هنر و علوم انسانی، سال هفتم، شماره ۹ (پیاپی: ۴۸)، ۲۴-۱۱.

رحیمی‌مند، مریم؛ عباس‌پور، عباس. (۱۳۹۴). «تأثیر شیوه‌های جدید آموزش بر خلاقیت و پیشرفت تحصیلی دانشجویان». ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، (۴)۴، ۱۱۹-۱۴۲.

سالم، بن؛ ناکاتسو، ریوهی و روتربرگ، متیاس. (۱۳۸۸). «تجربه کانسایبی (زیبایی‌شناسی، احساسات و تعادل درونی)». شهاب‌الدین امیرخانی، مجله: زیبا شناخت، شماره ۲۱، ۳۲۸-۳۰۳.

شجاعی باغینی، حوریه؛ خادمی، عین‌الله. (۱۳۹۹). «بررسی چیستی لذت از طریق مؤلفه‌ها و جایگاه طرح آن در فلسفه سینوی». نشریه حکمت و فلسفه، ۶۴، ۱۴۲-۱۱۹.

شفیعی، راضیه؛ کاوندی، سحر. (۱۴۰۱). «جایگاه بدن در امر ادراک از منظر ابن‌سینا و موریس مرلوپونتی». نشریه الهیات تطبیقی، (۲۸)، ۲۲-۱.

فرزیان، محمد؛ کرباسی، عاطفه. (۱۳۹۳). «دست‌ساخته‌ها — تجربه شخصی» یادگیری از راه ساختن در آموزش معماری"، نشریه هنرهای زیبا (معماری و شهرسازی) دوره ۱۹، ش ۳، ۸۷-۹۶.

کرافورد، داندل دبلیو. (۱۳۸۴). کانت، منوچهر صانعی دره بیدی، مجموعه مقالات دانشنامه زیبایی‌شناسی.

- محمودی، امیرسعید مشهور به محمد؛ مسعود ناری قمی. (۱۳۹۵). «اهمیت به‌کارگیری دانش تجربی در آموزش معماری». هنرهای زیبا معماری و شهرسازی ۲۱، ۳، ۵۳-۶۶.
- میرجانی، حمید؛ ندیمی، حمید. (۱۳۹۷). «الگوی تجربه فعال در آموزش معماری تدوین مدلی برای کسب دانش عملی طراحی از طریق رویکرد طراحانه به مصادیق معماری». نشریه مطالعات معماری ایران، شماره ۱۴، ۲۰-۵.
- نقصان محمدی، محمدرضا؛ میر و کیلی، مسعود. (۱۳۹۱). «تجدید حیات و معماری مدرسه محله هنر و معماری یزد مدرسه هنر با حضور «محله سهل بن علی»». مجله صفا، ۲۲(۵۸)، ۴۵.
- یزدانی، عباس. (۱۳۹۰). «مقایسه دیدگاه ابن‌سینا و ملاصدرا در مورد تجرد خیال و ارتباط آن». نشریه الهیات تطبیقی، شماره (۶)، ۹۵-۱۰۸.

پایان نامه‌ها

- علیق، محمدحسن. (۱۳۹۰). تبیین دیدگاه‌های زیبایی‌شناختی ابوحنیفه توحیدی در تعلیم و تربیت و نقد آرای زیباشناختی الیوت آیزنر براساس آن، رساله دکتری دانشگاه تربیت مدرس.
- Altman, I & Low, S. (۱۹۹۲). *Place Attachment*. New York: Plenum Press.
- Bergren, A. (۱۹۹۸). Jon Jerde and the Architecture of Pleasure. *Assemblage*, 37, ۹-۳۵.
- Hildebrand, G. (۱۹۹۹). *Origins of Architectural Pleasure*, University of California Press, Berkeley and London.
- Ilies, R., Wilson, K. S., & Wagner, D. T. (۲۰۰۹). The spillover of daily job satisfaction onto employees' family lives: The facilitating role of work-family integration. *Academy of Management Journal*, ۵۲(۱), ۸۷-۱۰۲
- Jordan, P.W. (۲۰۰۰). *Designing Pleasurable Products: An Introduction to the New Human Factors* (1st ed.). CRC Press.
- Katz, Leonard D., "Pleasure", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter ۲۰۱۶ Edition), Edward N. Zalta (ed.)
- McMahon, J.A. (۲۰۰۱). "Towards A Unified Theory Of Beauty", *The Foundation Of Aesthetics* Oxford University
- Mirjani, H. (۲۰۰۲). Today's life, the body of yesterday, Review the formation of the Yazd School of Architecture in the old house of Rasulian. M.A. Thesis, College of Arts and Architecture, Yazd university, Iran. ۲۵۰ p.
- Relph, E. (۱۹۹۲). *Place and Placelessness*. Pion. London
- Santayana, G. (۱۸۹۶). *The Sense of Beauty: Being the Outline of Aesthetic Theory*. New York: Dover Publications.
- Smith, John. *Encyclopaedia Britannica*, ۸th ed., s.v. "Internet." Chicago: Encyclopaedia Britannica, ۲۰۰۹.
- Sevier, Christopher Scott. (۲۰۱۲). *Thomas Aquinas on the Nature and Experience of Beauty*.